

KĄ NORĖJO PASAKYTI FRIEDRICHO NIETZSCHE'S ZARATUSTRA: KŪRYBA IR SAVIKŪRA, ARBA KAIP TAMPAMA TUO, KUO ESI

Arūnas Mickevičius

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Filosofijos ir politologijos katedra,
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas arunas_mickevicius@yahoo.com

Straipsnyje, remiantis F. Nietzsche's tekstais, siekiama analizuoti kūrybos ir savikūros sampratos prigimtį bei specifiką po „Dievo mirties“ įvykio. Taip pat norima pagrįsti požiūrį, kad nyčiškoji kūryba ir savikūra yra grindžiama „valios siekti galios“ principu. Šiuo principu grindžiama F. Nietzsche's kūrybos ir savikūros samprata numato „priešišumą“ ir „neprisirišimą“ prie jokių ištakų ir esamos padėties, taip pat neigia „sielos ramybę“ ir nostalgiką, į praeitį orientuotą sąmonę. Straipsnyje stengiamasi pagrįsti tezę, kad F. Nietzsche's frazė „tapk tuo, kuo esi“ neturėtų būti suprata kaip siekiamybė išvelgti ar atpažinti kokią nors, pavyzdžiui, platoniškai „užmirštą“ pirmą pradę ir nekintamą substancialią kuriančiojo subjekto esmę. Kalbant F. Nietzsche's terminologija, galima teigti, kad frazė „tapk tuo, kuo esi“ reiškia tik poreikį iki kraštutinumo suintensyvinti bei manifestuoti kokybiškai neapibrėžtoje savastyje kūrybiškai besireiškiančias „galios“ aktyviasias jėgas (kaip savašias nuomones bei vertinimus), tokiu būdu kurti naujas vertybių hierarchijas, ir nieko daugiau.

Reikšminiai žodžiai: „valia siekti galios“, interpretacija, kūryba, savikūra.

doi: 10.3846/coactivity.2011.04

Sils Maria¹

*Sėdėjau čia ir laukiau vis – kas bus:
Anapus gėrio, blogio, – ir blausus
Žvelgiau į ežerą, medžius.
Žaidžiau aš su laiku jo žaidimus.
Tik štai – nebetikiu akim staiga –
– Praėjo pro mane Zaratustra...
(Princo Vogelfrei'o dainos)
F. Nietzsche*

Autobiografiniame veikale „Ecce Homo“ F. Nietzsche rašė: „Tarp mano veikalų mana-

sis Zaratustra užima ypatingą vietą. Juo aš įteikiau žmonijai didžiausią dovaną, kokios ji iki šiol nėra gavusi. Ši knyga, nuskambanti per tūkstantmečius, iškyla ne tik aukščiausiais už visas kitas, kokių tik yra, – tai tikra aukštikalnių knyga – pats žmogaus faktas yra siaubingai žemiau už ją, – tai ir giliausia knyga, gimusi iš pačių gausingiausių tiesos gelmių, tai

¹ Sils Maria – gyvenvietė šiaurės Italijoje, kur F. Nietzsche mėgdavo atvykti pagyventi ir padirbėti. Kaip tik čia 1881 m. rugpjūčio mėn. bevaikstant miškingomis tos vietovės apylinkėmis, ties Silvaplano ežeru, atėjo į galvą veikalo „Štai taip Zaratustra kalbėjo“ koncepcija.

neišseimamas šaltinis, į kurį nuleistas, kiekvienas kibiras iškyla kupinas aukso ir gėrio. Čia kalba ne „pranašas“, ne koks nors iš tų liguistų ir galios siekti pasinešusių hermafroditų, kuriuos vadina religijų kūrėjais. <...> Čia kalba ne fanatikas, čia „nepamokslaujama“, čia nereikalaujama tikėti: iš begalinės šviesos gausos ir meilės gilumos varva lašas po lašo, krenta žodis po žodžio, – švelnus lėtumas yra šitų kalbų tempas. Toks kalbėjimas pasiekia tik išrinktųjų išrinktuosius; būti čia klausytoju – su niekuo nepalyginama privilegija; ne kiekvienam duota klausia girdėti Zaratustrą...“ (Nietzsche 2002: 339–340). Neatsitiktinai šio veikalo paantraštėje F. Nietzsche skelbia, kad ši knyga skirta „visiems ir niekam“, tarsi tuo paliudydamas, kad tai, kas čia bylojama mįslingomis alegorijomis ir vaizdingais palyginimais, gali būti ne kiekvienam suprantama. Kita vertus, kaip jis pats apie save teigė, „rašydamas knygą, nori būti ne tik suprantamas, bet lygiai taip pat ir nesuprantamas. Visiškai joks priekaištas knygai, jei kam nors ji atrodo nesuprantama: gal kaip tik to autorius ir siekė – jis nenorėjo, kad jį suprastų „bet kas“. Kiekvienas save gerbiąs protas ir skonis, prireikus jam išsakyti savo mintis, renkasi sau ir klausytojus. <...> Tuo paaiškinama ir visa subtilesnioji stilistika: ji neprileidžia arti, laiko atokiau, neleidžia „įeiti“, suprasti, kaip sakytą, – ir atveria ausis tiems, kurie girdi panašiai kaip mes“ (Nietzsche 1995: 297). Ką gi tad norėjo mums pasakyti F. Nietzsche's Zaratustra? Kad atsakytume į šį klausimą ir kiek įmanoma adekvačiau suprastume šio veikalo pagrindinio personažo Zaratustros mįslingų ištarmių prasmę, visų pirma, turime bendrais bruožais aptarti F. Nietzsche's santykį su ankstesne filosofine tradicija ir išryškinti jo novatoriško filosofinio mąstymo specifiką.

Zaratustra (gr. Zoroastres) buvo senovės persų religijos fundatorius, o Zendavesta – jo biblija. Spėjama, kad tai reali istorinė asmenybė, gyvenusi septintajame amžiuje prieš Kristų. Šios religijos šerdį sudaro konfliktas tarp šviesos dievo Ahura Mazda (Ormuzd) ir tamsos bei blogio dievo Angra Mainyu (Ahriman). Nesigilinant į šios religijos esmę, kur kas

įdomiau, kaip pats F. Nietzsche apibūdino savo herojų. Autobiografiniame veikale „Ecce Homo“ jis rašė: „Manęs neklausė, o turėjo paklausti, ką vis dėl to mano lūpose, pirmojo imoralisto lūpose, reiškia Zaratustros vardas: nes tai, kas sudaro nepaprastą šio perso vieninteliškumą istorijoje, yra visiška priešingybė manajam. Zaratustra pirmasis gėrio ir blogio kovoje pamatė tikrą daiktų varomąjį (Getrieb) ratą – moralės kaip jėgos, priežasties, tikslo savaime perkélimas į metafiziką yra jo darbas. Bet šitaip paklausus būtų jau ir atsakyta. Zaratustra *sukūrė* šią lemtingą painiavą, moralę: vadinas, jis turi būti tas pirmasis, kuris ją *pažįsta*. Ne tik dėl to, kad jo patirtis čia gerokai ilgesnė ir didesnė nei bet kokio kito mąstytojo <...>. Kur kas svarbiau tai, kad Zaratustra labiau nei bet koks kitas mąstytojas yra tiesos pagautas (wahrhaftigkeit). Jo mokymas, ir tik jo mokymas, laiko tiesos pagavą (Wahrhaftigkeit) aukščiausia dorybe <...>. Sakyti tiesą ir *šauniai laidyti strėles* – tai yra persiška dorybė. – Ar supranta mane?... Moralės įveikimas ja pačia iš tiesos pagavos, moralisto nugalėjimas juo pačiu, jo priešingybė – *manimi* – tai mano lūpose reiškia Zaratustros vardas“ (Nietzsche 1988: Bd. 6, 363–364).

Išidėmėtina, kad visos Zaratustros ištarmės grindžiamos įžvalga, „kad Dievo nebėra, kad jis jau miręs“ (Nietzsche 2002: 27). Taip pat reikėtų konstatuoti faktą, kad pats F. Nietzsche nejautė jokios nostalgijos šiai netekčiai ar bankrotui. Dar daugiau, „senelio Dievo mirtis“ jį netgi džiugino: „Gal mus dar per daug veikia to įvykio artimiausi padariniai – o šie artimiausi padariniai, jo padariniai mums, priešingai, nei būtų galima tikėtis, visai nėra liūdni ir temdantys, veikiau tai nauja, sunkiai nusakoma šviesos, laimės, palengvėjimo, pralinksmedėjimo, pradrąsėjimo, rytmečio aušros rūšis... Iš tikrųjų mes, filosofai ir „laisvo mąstymo žmonės“, išgirdę žinią, jog „senelis Dievas mirė“, jaučiamės kaip naujos rytmečio aušros apšviesti; mūsų širdis kupina dėkingumo, nuostabos, nuojautų, vilčių, pagaliau horizontas atsiveria mums vėl laisvas, nors ir miglotas, pagaliau mūsų laivai vėl galės leistis į jūrą, plaukti

pasitikti bet kokio pavojaus, bet kokia pažinimo siekiančiojo rizika vėl leidžiama; o jūra, mūsų jūra, vėl plyti prieš akis, – galbūt dar niekad nebuvo tokios „atviros jūros“ (Nietzsche 1995: 240). Po Dievo mirties naujai atsiveriančio horizonto laisvumą F. Nietzsche sutapatina su vadinamąja „perspektyvizmo“ samprata, neigiančia vienintelį teisingą, tarsi iš Dievo pozicijų atsiveriantį požiūrį į pasaulį, ir numato požiūrių į pasaulį įvairovę, t. y. naujai kuriamų interpretacijų įvairovę. Kitaip tariant, Dievo mirtis lemia nevaržomą kūrybą ir savikūrą.

Galėtume teigti, kad F. Nietzsche's filosofijos pobūdį nulėmė tikėjimo krikščioniškuoju Dievu, taip pat ir pasitikėjimo visa vakarietiškojo filosofinio mąstymo tradicija bei vertybėmis prarastis: „tai, kad pasaulis *nėra* vertas to, kuo tikėjome, yra kone pats patikimiausias mūsų nepasitikėjimo galų gale pasiektas supratimas“ (Nietzsche 1995: 245). Įvertindamas klasikinio mąstymo – nuo Parmenido iki G. Hegelio – paradigmą, kuriai būdingas „tikrojo pasaulio“ (Wahre Welt) ir „tariamojo pasaulio“ (Scheinbare Welt) dualizmas bei tikro, protu grindžiamo žinojimo, absoliučiosios ir dieviškosios Tiesos siekimas, F. Nietzsche šios paradigmos atžvilgiu pateikė pritrenkiančią mintį: „Parmenidas sakė: „Negalima mąstyti to, ko nėra“; mes, – teigia Nietzsche, – esame kitame gale ir sakome: tai, kas gali būti mąstoma, turi būti fikcija“ (Nietzsche 1988: Bd. 13, 332). Tai reiškė, kad visa klasikinio mąstymo tradicija, ontologiškai grindusi ir garantavusi žmogiškąjį žinojimą, pasidarė nebepatikima, fiktyvi. Klasikinis mąstymas, apeliuodamas į griežtus, racionalius loginius proto kano-nus, pasaulį sudvejino į tikrąjį (metafizinį) ir regimąjį (fizinį), siūlė dieviškąjį, iš absoliutaus centro atsiveriantį požiūrį į pasaulį, kurį laikė vieninteliu teisingu. F. Nietzsche siekė parodyti, kad nėra ir negali būti vieno vienintelio teisingo požiūrio į pasaulį, o jeigu tokio požiūrio vis dėlto atkakliai laikomasi, tai būtina jį dekonstruoti ir demaskuoti kaip žmogišką, pernelyg žmogišką, t. y. kaip idiosinkrazinį. Šią praktiką kaip tik ir lėmė „Dievo mirties“ įvykis, kuris taip pat yra ir minėto nepasitikėjimo

ankstesne mąstymo tradicija bei *nevaržomos kūrybos ir savikūros* sąlyga. „Dievo mirties“ įvykis – nors ir lemtingai būtina, bet dar nepakankama sąlyga, leidžianti dekonstruoti Vakarų mąstymo monocentriškumą ir taip atverti kelią naujai *nevaržomai kūrybai ir savikūrai*. Šiuos F. Nietzsche's filosofijai būdingus momentus visiškai legitimuoja „valios siekti galios“ (der Wille zur Macht) principas.

F. Nietzsche šią sąvoką vartojo norėdamas atsiriboti nuo klasikinio mąstymo dualizmo, ir ypač nuo A. Schopenhauerio „valios gyventi“ sampratos, prieinančios iki pasyvumo. A. Schopenhaueris parodė, kad žmogaus praktinė veikla tik tada turi kokią nors prasmę, kai sąmoningai išpažįstamas asketiškas gyvenimas (Schopenhauer 1995: 539). Tokiam „valios maritimui“ arba pasyvumui F. Nietzsche priešpriešino „valią siekti galios“, kurią bendriausiu požiūriu suprato kaip gyvenimą. F. Nietzsche's teigimu, gyvenimas ir yra „valia siekti galios“. Todėl „gyvenimas“ F. Nietzsche'ei reiškia ne pasyvią askezę, bet aktyvumą: nusavinimą, silpnėsiojo įveikimą, savųjų formų primetimą, aneksiją. Taigi „valia siekti galios“, suprasta kaip „gyvenimas“, numato dinamizuotą, agoniską steigtį, kūrybą: „Gyvenimas – teigia Nietzsche – i š e s m ė s yra nusavinimas, žeidimas, svetimo ir silpnėsiojo įveikimas, priespauda, griežtumas, savo formų primetimas, aneksija arba, kalbant švelniausiai, išnaudojimas <...>. Gyvenimas ir yra valia siekti galios“ (Nyčė 1991: 467). Matome, kad kategorija „gyvenimas“ F. Nietzsche'ei reiškia ne pasyvią askezę, bet aktyvumą, o „valia siekti galios“, suprasta kaip „gyvenimas“, numato ne saugą, t. y. ne vienos ar kitos išankstinės duotos ir nekin-tamos tvarkos puoselėjimą, o dinamizuotą, agoniską steigtį, kūrybos ir savikūros, t. y. naujybės steigtį, peržengiančią bet kokias ribas ir išankstinę tvarką. Galia yra pasaulio genealoginis pradas: visi reiškiniai kyla iš „valios siekti galios“, jie yra jos apraiškos. F. Nietzsche's „valia siekti galios“ numato pirmąpradę skirtį, o tapatybė ar substancialumas tėra tik išvestinis ir antrinis dalykas. „Valia siekti galios“ numato požiūrį, kuriam anapus fenomenų nėra

jokio valios substancialumo arba „daiktų pačių savaime“ egzistavimo, požiūrį, kuriam nėra jokių „faktų savaime“: „Faktų nėra, tik interpretacijos“ (Nietzsche 1988: Bd. 12, S. 375). Kalbant apie F. Nietzsche's „valios siekti galios“ sampratą, pirmiausia būtina pabrėžti, kad „valia siekti galios“ nėra kieno nors nuosavybė (pvz.: asmens, klasės, valstybės ir t. t.). Ji greičiau yra tam tikra realizuojama strategija, todėl analizuoti ją reikia ne tiek turėjimo, kiek veiklumo, ne pasisavinimo, bet technikos, funkcionalumo terminais. Antra, „valia siekti galios“ nėra nukreipta į kokį nors globalų, visa apimančią metafizinį ar socialinį taškinį centrą (pvz., į *Ego*, valstybę ir t. t.). Šiuo aspektu ji yra ne globali, o visada tik lokali. Tačiau kitu aspektu „valia siekti galios“ nėra lokali ir lokalizuojama, nes yra difuzinė, iš visur spinduliuojanti: „Kur gyvastį aptikti man pavyko, visur radau troškimą galios (der Wille zur Macht – aut.); ir netgi tarno valioje aš pastebėjau norą viršininku būti“ (Nietzsche 2002: 127). Trečia, „valia siekti galios“ nėra ir kieno nors savybė, kuri charakterizuodama tuos, kas ja pasižymi (pav., valdančiuosius), skirtą nuo tų, į kuriuos ji nukreipta (pvz., paklustančiuosius). „Galia“ yra ne savybė, bet santykis, nes ji realizuojama per – aktyviąją ir reaktyviąją – jėgas. „Valios siekti galios“ realizavimas pasireiškia dviejų skirtingų jėgų – aktyviųjų ir reaktyviųjų – tipais. Keliant „valios siekti galios“ ir šių jėgų santykio klausimą, reikėtų akcentuoti du momentus. Pirmia, būdama jėgas gimdančiu ir skiriančiu pradū, „valia galiai“ „determinuoja“ kokybiškai skirtingą aktyviųjų ir reaktyviųjų jėgų santykį. Antra, ji savaip slypi šiose jėgose ir pati yra jų determinuota. „Galios valia“ ir *rodo*, ir pati *pasirodo*: *rodo* jėgų skirtį ir pati pasirodo tik šioje „skirtyje“. Kitaip tariant, „valia siekti galios“ numato ne tapatybę, bet skirtį, ji skirtingai pa(si) *rodo*. Rodydama(si) ji *rodo* ne tiek save pačią, kiek jėgų santykį, jų kokybišką skirtingumą – aktyvumą ir reaktyvumą. G. Deleuze taikliai pastebėjo, kad F. Nietzsche'ei „valia siekti galios“ yra diferencinis pradas, genealoginis pradas, kuris determinuoja vienos jėgos santykį su kita jėga ir suteikia joms kokybę. <...> Jėgų

genezės arba produkcijos požiūriu, valia siekti galios determinuoja santykį tarp jėgų, bet savo pačios pasireiškimo požiūriu, ji yra determinuota šių sąveikaujančių jėgų. Valia siekti galios visada vienu ir tuo pačiu metu yra ir determinuota, ir determinuojanti“ (Deleuze 1983: 61–62). Ji gimdo „skirtį“ tarp jėgų ir pati gimsta „skirtyje“, determinuodama aktyviųjų ir reaktyviųjų jėgų skirtingumą. Aktyviųjų jėgos tipą nuo reaktyviojo skiria tai, kad aktyvumas prasideda teigiančiomis, pozityviomis prielaidomis. Pavyzdžiui, teiginys „Aš esu geras, todėl tu esi prastas (*Schlecht*)“ prasideda pozityvia, teigiančia prielaida: „Aš esu geras...“. Šiomis prielaidomis prasidedantį aktą F. Nietzsche vadino *Taip sakymu*. F. Nietzsche's Zaratustra yra *Taip sakytojas par exelance*. Šis aktas F. Nietzsche's ir buvo siejamas su „gyvenimo“ teigimu, savęs šlovinimu, kūryba ir savikūra. Priešingai, reaktyviajam jėgos tipui yra būdingos negatyvios, neigiančios prielaidos. Pavyzdžiui, teiginys „Tu esi blogas (*böse*), todėl aš esu geras“ prasideda negatyvia prielaida: „Tu esi blogas...“. Tokia prielaida prasidedantį aktą F. Nietzsche vadino *Ne sakymu*. Šis aktas buvo, pasak F. Nietzsche's, būdingas visam klasikiniam ir krikščioniškam mąstymui, kuris sakė *Ne „gyvenimui“*, ir, kaip matysime, siekdamas vadinamosios „sielos ramybės“, tam tikru atžvilgiu izoliavosi nuo kūrybiškumo.

Pats F. Nietzsche, kalbėdamas apie galią, „aukštino aktyviųjų jėgos tipą, o tokia nevaržoma galia grindžiamas kūrybos ir savikūros gyvenimas neatsiejamas nuo to, ką jis pavadino „priešiškumo sudvasinimu“: „Priešiškumo sudvasinimas. Jis grindžiamas tuo, kad aiškiai suvokiama, kaip svarbu turėti priešų: žodžiu, kad elgiamasi ir sprendžiama priešingai, negu buvo elgiamasi ir sprendžiama iki tolei. Visais laikais Bažnyčia troško sunaikinti savo priešus, o mes, imoralistai ir antikristai, manome, jog mums naudinga, kad Bažnyčia egzistuoja... Net politikoje priešiškumas dabar pasidarė labiau sudvasintas – daug protingesnis, daug apdairesnis, daug n u o l a i d e s n i s. Beveik kiekviena partija savaisaugos interesą sieja su tuo, kad visiškai nenusilptų priešinga partija; tas

pats ir didžiojoje politikoje. Kiekvienam naujam dariniui, tarkim, naujai karalystei, priešai reikalingesni negu draugai: tik prieštaroje ji jaučiasi esanti būtina, prieštaroje ji t a m p a būtina... Ne kitaip mes žiūrime į „vidaus priešą“: ir čia priešišumą mes sudvasinome, ir čia suvokėme jo v e r t e. Esame k ū r y b i n g i tik turėdami daug priešybių; liekame j a u n i tik todėl, kad siela nesiils, netrokšta ramybės... Niekas mums nėra taip svetima, kaip tas anų laikų „sielos ramybės“ troškimas, k r i k š č i o n i š k a s troškimas; niekas mums nekelia tiek mažai pavydo, kaip moralinė karvė ir riebi ramios sąžinės laimė. Kai atsisakoma karo, atsisakoma ir d i d ž i o gyvenimo...“ (Nyčė 1991: 522–523). Ne sielos ramybė, bet priešiškumas ir karas F. Nietzsche'ei yra kūrybos ir savikūros terpė. Būtų galima teigti, kad čia F. Nietzsche savaip interpretuoja Herakleitą, kuris teigė, kad „karas yra visuotinis, ir teisybė – vaidas, ir visas gimsta per vaidą ir elgiasi pagal jį“, „karas – visų tėvas, visų karalius; ir vienus atskleidė kaip dievus, kitus kaip žmones, vienus vergais padarė, kitus – laisvaisiais“ (Herakleitas 1995: 39, 41). Jei šias herakleitiškas ištarmes interpretuotume F. Nietzsche's filosofijos kontekste, tai galėtume teigti, kad tai, ką paprastai įvardijame kaip *Tiesą*, nėra jokia išankstinė transcendentinė duotis. Tiesa, kaip ir visa kita, greičiau yra ne surandama ar atrandama, bet išrandama arba sukuriami pirminiame kare (gr. – *polemos*), suprastame kaip F. Nietzsche's minimas „priešiskumas“. Ir priešingai, tai, ką F. Nietzsche pavadino „sielos ramybe“, galėtume įvardinti kaip taiką, santarvę. Kas loginiu aspektu yra pirmiau, kas sudaro taisyklę, o kas jos išimtį: karas ar taika, ginčas ar sutarimas, priešiskumas ar sielos ramybė? Be abejonės, F. Nietzsche'ei karas, ginčas, priešiskumas yra pirminiai, o taika, sutarimas ir sielos ramybė – antriniai ir šalutiniai lydintys procesai. F. Nietzsche nori pasakyti, kad kiekvienas darinys, koks jis bebūtų – vertybė, tapatybė, požiūris ir t. t. – sukurtas arba įsteigtas pirmąkart kovoje, ginče.

Pasak F. Nietzsche's, istorijos tėkmėje ar bėgant gyvenimui polemiskai sukurti individualūs ar kolektyviniai dariniai gali nu-

matyti vienokią ar kitokią santarvę arba taikų būvį, suprastą kaip „sielos ramybė“. Tačiau tokie ramūs ir taikūs darinių būviai yra *laikini*, o ne *permanentiški*. F. Nietzsche pabrėžia, kad kiekvienas sukurtas darinys gali būti užginčytas naujo darinio, ir taip be pabaigos. Dievas mirė – nėra jokios transcendentinės ir nekuriamos arbitralios instancijos, gebančios kontroliuoti nevaržomą visa ko per(si)kūrimą. Nėra ir negali būti jokios amžinosios taikos (I. Kantas), amžinosios „sielos ramybės“: kiekviena taika yra pažadėtas kraujas...

Tai, kas čia aiškinta, tiesiogiai susiję su „Zaratustroje“ minimais trimis dvasios virsmis: kaip „ji pavirto į kupranugarį, kaip tas paskui – į liūtą, ir kaip galop iš liūto vaikas pasidarė“ (Nietzsche 2002: 41). Metafora „kupranugaris“ simbolizuoja tradicinių, krikščioniškų vertybių naštą, klusniai ir nuolankiai nešamą. Čia viską lemia imperatyvas – „Tu privalai“. Būtent šią „naštą“ F. Nietzsche visa savo esybe siekė nusimesti, nes ją suprato kaip žmogaus nusižeminimą, kaip supanašėjimą su klusnia vienmintiška „banda“, kaip žmogaus kūrybinės laisvės slopinimą ir pasaulio įvairovės neteisėtą atmetimą ir paniekinimą. Šiai „naštai“ nusimesti reikalingas „liūtas“: „Naujas vertybes kurti – to dar liūtas neįstengia; bet laisvę kurti sau naujai kūrybai – tam liūtas galios nestokoją. Sau laisvę iškovoti, taip pat ir pareigai pareikšti šventą „ne“: štai kam, o, broliai, liūto reikia“ (Nietzsche 2002: 42). Imperatyvą „Tu privalai“ jau keičia imperatyvas „Aš noriu“, kurį F. Nietzsche suprato kaip neatimamą teisę kurti naujas vertybes. Tačiau vien tik noro ir teisės naujai kūrybai dar nepakanka. Tam reikia turėti „galios“, kurią, kad ir kaip keista iš pirmo žvilgsnio pasirodytų, simbolizuoja „vaiko“ metafora: „Mat vaikas – nekaltybė, užmiršimas, pradžia nauja, tai žaismas, ratas, riedantis savaime, tai judesys pirmasis, tai šventas pritarimas. Tikrai, o, broliai mano, kūrimo žaismui reikia pritarimo švento, dabar *savosios* valios dvasiai reikia, įgyti *savąjį* pasaulį praradusiam reikalinga“ (Nietzsche 2002: 43).

Matome, kad metafora „vaikas“ F. Nietzsche's filosofijoje simbolizuoja naujybės atsiradimą,

nepaliaujamą kūrimą to, ko niekada dar nebuvo praeityje, nėra dabartyje, bet kaip siekiamas idealas ar vizija gali būti tik ateityje. „Zaratustroje“ ši ateities vizija tai – antžmogio vizija. Nuolatinė kūryba, teisingiau savikūra, yra neatsiejama nuo „valios siekti galios“. „Tikrieji filosofai yra įsakinėtojai ir įstatymų leidėjai; jie sako, „kaip turi būti!“; jie nustato žmogaus „kur link?“ ir „kodėl?“ ir naudojami parengiamaisiais visų filosofijos darbuotojų, visų praeities nugalėtojų darbais, – jie tiesia kūrybinę ranką į ateitį, ir viskas, kas yra ir buvo, jiems tėra priemonė, įrankis, kūjis. Jų „pažinimas“ yra kūryba, jų kūryba yra įstatymleidystė, jų tiesos valia yra galios valia“ (Nietzsche 1991: 418).

F. Nietzsche's teigimu, žiūrint iš krikščioniškojo Vakarų mąstymo pozicijų, „žmoguje susilieja k ū r i n y s i r k ū r ė j a s“ (Nyčė 1991: 430). Tai reiškia, kad autorefleksijos akte save mes aptinkame kaip Dievo (kūrėjo) „kūrinius“ su visais jo privalomais priesakais (minėtasis „Tu privalai“). Tačiau F. Nietzsche akcentuoja, kad „kūrėjas“ greičiau yra ne Dievas, o pats žmogus. Kitaip tariant, žmogus, kaip vaizdingai sako F. Nietzsche, yra „skulptorius, kūjo tvirtumas“, todėl bet kokia užuojauta, skirta Dievo „kūriniui žmogui“, F. Nietzschei yra menkavertis dalykas, nes ji skirta tik tam, kas iš tikro „turi būti formuojama, laužoma, kalama, plėšoma, kaitinama, deginama“ (Nyčė 1991: 430). Kūryba, kuriai aprašyti F. Nietzsche pasitelkia „filosofavimo kūjo“ metaforą, susijusi su senų formų ir įvaizdžių griovimu ir ieškojimu naujų: „Bet prie žmogaus mane vis traukia – mana karšta valia kūrybos; taip traukia prie akmens ir kūji. Ak, žmonės jūs! Akmenyje paveikslas miega, paveikslas tai paveikslų! Kaip gaila, kad kiečiausiame, šlykščiausiame akmenyje jisai miegoti turi! Dabar įniršęs mano kūjis kalėjimą tą daužo. <...> Pabaigti tą paveikslą noriu: šešėlis pas mane atslinko – tyliausias ir lengviausias atslinko pas mane šešėlis! Tai antžmogio grožybė atėjo kaip šešėlis“ (Nietzsche 2002: 100).

„Antžmogį“ reikėtų labiau suvokti kaip viziją ar idealų tipą. F. Nietzsche's „antžmogis“ neturi nieko bendro su brutalia fizine jėga, stipriais raumenimis. Tai vizija, kurią F. Nietzsche regėjo

taip, kaip skulptorius dar netašytame akmenyje gali regėti būsimą idealų pavidalą. Toks regėjimas yra susijęs su „valia siekti galios“, kuri, būdama tuo, kas nuolat turi įveikti pats save, sutampa su nuolatinė savikūra, t. y. naujo kūrimu ir šio kūrinio perkūrimu. Štai kaip apie tai kalba pats F. Nietzsche: „Kur gyvastį aptikti man pavyko, visur radau troškimą galios. <...> Štai tokią paslaptį man pats gyvenimas pasakė: „Matai, – kalbėjo jis, – esu aš tai, kas pats save įveikti visados privalo. Tiesa, jūs tai vadinate kūryba arba veržimusi į tikslą, aukštį, tolį, įvairovę! Bet visa tai yra tas pats ir vieną paslaptį teturi. Verčiau į pražūtį nueisiu, negu atsižadėsiu šito viena; iš tikro, kur žūtis, kur lapai krenta, ten gyvastis save aukoja – dėl galios viešpatauti. <...> Ir ką kuriu, ir kaip sukurta myliu – vis tiek netrukus tam ir meilei savo turiu pasidaryti priešu: tokia yra valia manoji“ (Nietzsche 2002: 127–128).

Paskutinės šios ištraukos eilutės apie „priešą“ susijusios su apmąstymais apie „karą ir karius“: „Aš tokius jus matyti noriu, kurie vis priešą ieško: pirmiausia savo priešą. <...> Jūs savo priešą turite ieškoti, kariauti savo karą – ir už savas idėjas! <...> Jūs taiką turite mylėti kaip priemonę naujiems karams: ir trumpą taiką – daug stipriau nei ilgą. <...> Juk karas ir drąsa daugiau didžių darbų yra nuveikę nei artimojo meilė“ (Nietzsche 2002: 62). Meilės artimajam tematika toliau kritiškai plėtojama skyrelyje „Apie artimo meilę“. F. Nietzsche Zaratustros lūpomis klausia: „Ar aš kviečiu jus artimą mylėti? Aš patariu verčiau nuo artimojo bėgti, o savo meilę tolimajam skirti! Už meilę artimui vertesnė meilė tolimajam ir būsimajam; tačiau už meilę žmogui man dar vertesnė meilė daiktams pasaulio. <...> O, broliai mano, ne artimą kviečiu mylėti, kviečiu mylėti tolimąjį“ (Nietzsche 2002: 75–76).

Šias F. Nietzsche's mintis apie nuolatinį „karą“, abejingumą artimajam ir meilę tolimajam be galo svarbu tinkamai suprasti. Iš tikrųjų tai labai subtilus žmogiškosios vidujybės arba tiesiog kūrybiškos patirties aprašymas: „karas“ čia pirmiausia suvokiamas kaip kūrybinė kova su pačiu savimi, kaip nuolatinė savęs įveika,

savikūra. Panašiai ir raginimas nusigręžti nuo „savo artimo“ prilygsta raginimui nusigręžti nuo mūsų pačių, kokie esame, t. y. nesusieti savęs vieną kartą ir visiems laikams su savo įpročiais ir vaizdiniais, nes kiekvienas toks susiejimas – kalėjimas, dvasios mirtis. Pasak F. Nietzsche's, „būtina save išbandyti <...> laiku. Nadera vengti išbandymų, nors galbūt tai yra visų pavojingiausias žaidimas, nors esi išbandomas tik prieš patį save kaip liudininkas ir teisėjas. Reikia prie nieko neprisirišti, net prie paties mylimiausio žmogaus: kiekvienas žmogus – kalėjimas, taip pat ir kampas. Neprisirišti prie tėvynės, net jeigu ji kenčia ir prašosi tavo pagalbos, – nuo triumfuojančios tėvynės nususukti yra lengviau. Neprisirišti prie užuojautos, net jei gailimasi aukštesniųjų žmonių, atsitiktinai išvydus jų retai rodomą kančią ir bejėgiškumą. Neprisirišti prie mokslo, net jei jis vilioja mus brangiausiai, iš pažiūros būtent m u m s išsaugotais lobiais. Neprisirišti ir prie savo išsivadavimo, prie tos saldžios tulos ir svečios šalies paukščio, skrendančio vis aukščiau, kad daugiau matytų apačioje (pavojus, tykantis skrendančio). Neprisirišti prie savo dorybių ir netapti kokio nors vieno bruožo, pavyzdžiui, svetingumo, auka – didžiausias pavojus kilnioms, turtingoms sieloms, kurios dalija save išlaidžiai, beveik abejingai, ir liberalumo dorybę paverčia yda. Reikia mokėti saugotis, – tai sunkiausias nepriklausomybės išbandymas“ (Nyčė 1991: 352).

Todėl mylėti „tolimąjį“ – reiškia geisti, mylėti tai, kuo dabar dar nesu, bet save įveikęs galiu tapti ateityje, t. y. savo *Kitu*. Manasis *Kitas* – tai antžmogis, idealus siekis ir net lemtis būti kitokiu nei buvau, „pradžia nauja, tai žaismas, ratas, riedantis savaime, tai judesys pirmasis, tai šventas pritarimas“ (Nietzsche 2002: 43). Toks žmogiškosios vidujybės, arba patirties aprašymas, yra pačios *naujybės* radimosi sąlyga. Kaip matome, kūryba ir savikūra, pasak F. Nietzsche's, ne tik neigia „sielos ramybę“ ir tokiu būdu numato tik pirmą pradžią „priešišškumą“, karą, bet ir kuriančiosios sąmonės „neprisirišimą“ prie jau esamų sukurtų kūrinių. Šiuo aspektu galima teigti, kad nyčiskai

suprasta kūryba ir savikūra iš esmės paneigia ir nostalgiosios sąmonės galimybę. Kūrybinga sąmonė, F. Nietzsche's teigimu, nėra nostalgios. Ji nieko nesilgi, ji orientuota ne į praeitį (vertinga tai, kas buvo), bet į ateitį (vertinga tai, kas dar gali būti sukurta). Svarbu ir tai, kad tokia nenostalgios kūryba neigia ir bet kokio galutinio tikslo pasiekimo galimybę: „Žmogus – jis tuo be galo didis, kad tiltas jis yra, o ne joks tikslas: ir jeigu verta žmoguje ką nors mylėti, tai būtent tai, kad jis yra *ėjimas* ir *žlugimas*“ (Nietzsche 2002: 30).

Kūrybai ir savikūrai, pasak F. Nietzsche's, ne tik yra svetimas galutinio tikslo siekimas, bet ji nenumato ir jokio substancialaus subjekto, t. y. veikėjo: „substrato“ nėra; už „būties“ neegzistuoja joks darymas, veikimas, tapimas; „veikėjas“ prie veiksmo tėra tik prikurtas – vyksmas yra visas“ (Nietzsche 1996: 270). Tačiau čia iškyla problema. Jei kūryba ir savikūra, viena vertus, kaip matėme, nenumato galutinio tikslo (rezultato), o, kita vertus, neigia subjekto (kuriančiojo, veikiančiojo) substancialią esmę, tai kaip su šia nuostata suderinti kitą jo paties dažnai kartojamą, dar kadaise senovės Graikijos poeto Pindaro išsakytą, nuostatą, kad „būtina tapti tuo, kuo esi (vok. – „du sollst der werden, der du bist?“) (Nietzsche 1995: 188). Veikale „Linksmasis mokslas“ F. Nietzsche siūlo „*apsiriboti* savo nuomonių ir vertinimų gryninimu ir *kurti naujas verčių hierarchijas*“, o dėl moralinės mūsų poelgių vertės nebelažyti galvos (Nietzsche 1995: 230). Siūlo „spjauti į visus pliauškalus apie vieni kitų moralumą“, palikti „tuos plepalus ir šitą prastą skonį tiems, kurie neturi daugiau ką veikti, kaip stengtis dar šiek tiek išlaikyti praeitį, ir kurie nepriklauso dabarčiai“. Mes, teigia F. Nietzsche, „*norime pasidaryti tokie, kokie esame*, – nauji, nepakartojami, neprilygstami, patys sau leidžiantys įstatymus, patys save kuriantys!“ (Nietzsche 1995: 230). Veikale „Štai taip Zaratustra kalbėjo“ frazė „būk savimi“ (vok. – „sei du selbst“) tampa daugelį Zaratustros išstarmių lydinčiu leitmotyvu.

Frazė „būtinai tapk tuo, kuo esi“ tampa išties problemiška todėl, kad F. Nietzsche,

pirma, neigia perskyrą tarp stabilios, nekintamos „būties“ ir „tapsmo“, o, antra, todėl, kad nepripažįsta egzistuojant jokios teisėtos savasties kaip substancialaus subjekto. Kaip įmanoma reikalauti iš savęs ir siekti „tapti tuo, kuo esi“, jei nėra subjekto, jei „veikėjas“ prie veiksmo tėra tik prikurtas, jei kiekvienas vienaip ar kitaip save identifikuoja ir sau kokybes teikiantis subjektas yra neteisėtas išradimas, prasimanymas, išmonė? Neigdamas substancialumą ir redukuodamas agentą „Aš“ tik į totalius kiekybinius veiksmus („darymus“), F. Nietzsche dar kartą čia pasitelkia savąją antisubstancialistinę *der Wille zur Macht* sampratą, pagal kurią kiekvienas darinys tėra tik galios afektas, pasireiškiantis jau minėtose – aktyviojoje arba reaktyviojoje – jėgose. Būtent todėl F. Nietzsche's frazė „tapk tuo, kuo esi“ neturėtų būti suprata kaip siekiamybė išvelgti ar *atpažinti* kokią nors, pavyzdžiui, platoniškai „užmirštą“, pirmą pradžią ir nekintamą substancialią kuriančiojo subjekto esmę. Kalbant F. Nietzsche's terminologija, galima teigti, kad frazė „tapk tuo, kuo esi“ reiškia tik poreikį iki kraštutinumo suintensyvinti bei manifestuoti kokybiškai neapibrėžtoje savastyje kūrybiškai besireiškiančias „galios“ aktyviasias jėgas (savąsias nuomones bei vertinimus), tokiu būdu kurti naujas vertybių hierarchijas, ir nieko daugiau. Kitaip tariant, frazė „tapk tuo, kuo esi“ nenumato jokios užuominos į stabilų substancialų esatį ar savastį. Šios frazės prasmę galima būtų suprasti pasitelkus nepaprastai įtaigų ir metaforišką aprašymą apie intensyvų sielos „bangavimą“. Fragmente, pavadintame

„Valia ir banga“, F. Nietzsche rašė: „Kokia godi atsirita šita banga, tarsi turėdama kažkokį tikslą! Kaip siaubingai skubiai ji sulenda į slapčiausius uolėtų tarpeklių kampelius! Atrodo, kad ji nori kažką aplenkti; atrodo, tarsi ten būtų paslėpta tai, kas vertinga, nepaprastai brandu. – Ir štai ji grįžta, šiek tiek lėčiau, visa pabalusi iš susijaudinimo, – gal nusivylusi? Bet jau artėja kita banga, godesnė ir labiau laukinė, negu pirmoji, ir jos siela kupina lobių ieškotojos paslapčių ir troškimų. Taip gyvena bangos – taip gyvename mes, norintieji! – daugiau nieko nesisakysiu“ (Nietzsche 1995: 213).

Literatūra

- Deleuze, G. 1983. *Nietzsche and Philosophy*. London: The Athlone Press.
- Herakleitas. 1995. *Fragmentai*. Vilnius: Aidai.
- Nietzsche, F. 1996. *Apie moralės genealogiją*. Vilnius: Pradai.
- Nietzsche, F. 1988. *Kritische Studienausgabe in 15 Einzelbänden*. Hrsg. von G. Colli und M. Montinari. Berlin, New York.
- Nyčė, F. 1991. *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
- Nietzsche, F. 1995. *Linksmasis mokslas*. Vilnius: Pradai.
- Nietzsche, F. 2002. *Štai taip Zaratustra kalbėjo*. Vilnius: Alma Littera.
- Schopenhauer, A. 1995. *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*. Vilnius: Pradai.

WHAT FRIEDRICH NIETZSCHE'S ZARATHUSTRA WANTED TO SAY: CREATION AND SELF-CREATION OR HOW ONE BECOMES WHO ONE IS?

Arūnas Mickevičius

The article sustaining F. Nietzsche's analysis of texts is trying to develop creation and self-creation nature and particularity after "God's death" event. The article attempts to justify the opinion that creation and self-creation of Nietzsche are based on will for the power of principle. Nietzsche's creation and self-creation conception anticipates "antagonism" and "non attachment" to any sources and existing situations. Moreover, it denies "rest of soul" and nostalgia for the past- pointed consciousness. The article is also trying to justify thesis that Nietzsche's phrase – "become who you are" – should not be understood as aspiration to envisage or recognize any primordial and uniform substantive essence. This phrase requires just until extremity to intensify own opinions and assessments and to create new values in this way.

Keywords: will for the power, interpretation, creation, self-creation.

Įteikta 2010-12-20; priimta 2011-01-20